

* Elu ja loomine

Mullu juulis, kui Tallinas peeti koolinoorte laulu- ja tantsupidu, viibis NSV Liidu rahvakunstnik Veljo Tormis Tšehhoslovakkias Táboris: Euroopa Noortekooride Föderatsiooni rahvusvahelisel laulunädalal «EUROPA CANTAT» kandis 900liikmeline rahvusvaheline segakoor ette ta «Kalevala»-ainelise sõjavastase loitsu «Raua needmine». Mullu augustis sõitis Veljo Tormis NSVL Heliloojate Liidu vaatlejana Viini Rahvusvahelise Koorimuusika Föderatsiooni (IFCM) I ülemaailmsele sümposioonile. Föderatsiooni liikmeks astus ta seal ise ning tema poolt üleantud avalduse põhjal võeti liikmeks ka Eesti Kooriühing.

Laulunädalaid «EUROPA CANTAT» peetakse iga aasta, kuid tähtsamate koondürituste intervall on kolm aastat. Tänavu ongi säärane tähtsam aasta, kokku tuldi Ungaris, Pécsis. Varasem ajalugu: 1961 Passau (Saksamaa LV), 1964 Nevers (Prantsusmaa), 1967 Namur (Belgia), 1970 Graz (Austria), 1973 Aufun (Prantsusmaa), 1976 Leicester (Suurbritannia), 1979 Luzern (Šveits), 1982 Namur (Belgia), 1985 Strasbourg (Prantsusmaa). «EUROPA CANTAT» X (1991) tuleb seal, kus elavad baskid.

Pécsis oli Eestist kolm meest — ka Kooriühingu esimees Venno Laul ja Kooriühingu juhatuse presiidiumi liige, rahvusvahelise noorsooturismi büroo «Sputnik» Eesti osakonna juhataja Arvi Karotam.

Kui laulmised läbi, kogunes peassamblee. Eestlaste eeskuju järgis NSV Liidu Muusikaühing, kes on nüüd samuti föderatsiooni liige. Ühingu aseesimees Vladimir Minin valifi presiidiumisse.

Vaevalt te Pécsis vaid au pooltest käisite. Küllap viisite ka lauldavat kaasa?

VELJO TORMIS: «Lauldava olin ära saatnud varem. Mul paluti kirjutada midagi ühislaulmiseks kolme ja poole

EESTLAULJAKS KOORILE, KOOLILE, KODULE

• «EUROPA
CANTAT»
1988 •
• 1990 JÕUAB
IFCM
TALLINNA •

tuhandelise koorile. Otsustasin oma ammuse kiindumuse, karjala eepose «Kalevala» kasuks «Kalevala» algus.

Teksti esitasin kahes, soome ja ladina keeles «Kalevala» ladinakeelne tõlge ilmus 1986, töö tegi Tuomo Pekkanen. Televisiorist nägin, kuidas raamat paavstile üle anti.

Arvasin, et lõuna ja lääne pool Euroopas eelistatakse ladina keelt. Tegelikult läks teisiti. Rahvusvaheline koor hakkas sumisema: tahame laulda soome keeles, see pole üldse raske. Olin siis sunnitud end eestlajaks välja pakkuma. See oli 6. augustil. Lauldi lehest, häälendus tuli väga kenasti välja.»

Suures ühislaulmises on tähtis, et oleks mõni koor, kes teost paremini tunneb, et dirigendil oleks, kellele toetuda. Mullu Táboris «vedasid» «Raua needmist» Tõnu Kaljuste ja meie Filharmoonia Kammerkoor.

«Nüüd «vedasid» Soome koorid — Hämäläisen Osakunnan Laulajat ja Suomikuoro. Kogu ettekannet juhatas meie vana tuttav, Jyväskylä lastekoori juht Kari Ala-Pöllänen. Muidugi viibis laval ka Willi Gohli enda rahvusvaheline koor.

Šveitslane Willi Gohl on teatavasti nende laulunädalate ühislaulmiste hing. Teda on vaimustav jälgida. See-kord kasutas ta suurepäraselt ära sümfooniaorkestri kohalolekut (kui ühislaulmisele pidi järgnema sümfooniakontsert) — näiteks Sibeliuse «Finlandia-hümn» ja katkend Kodály laulumängust «Hary

Janos» lauldi sümfooniaorkestri saatel. Üks õhtu läks džässorkestriga. Gohl mängis ise ka klaverit ja kitarrit ning tantsis. Repertuaarivihikus oli temalt paar spirituaalset. Ükski õhtu ei sarnanenud teisele. Gohl on fenomen.»

Mis ruum see säärane oli, kuhu kolm ja pool tuhat inimest korraga laulma mahtus? «Pécsi linna suurim spordisaal.

Pécsis oli kõik kolm korda kolossaalsem kui Táboris, presiidium oli kümme korda suurem, kuid isiklikult mulle meeldis Táboris rohkem. Pécsi suures rõdudega saalis tekkisid laulurühmade vahele tühikud, mis kooslaulmisele soodus ei olnud. Ka oli lava ja saali vahel nõoriga piiratud ala ülemustele ja auklalistele, nagu meie laulupeol.

Kuid võimalus kirjutada midagi nii suurele rahvusvahelisele koorile, kes laulab lehest, oli mu elus ainukordne. Mul oli hea meel, et õnnestus pühendada see šanss meie, põhjamaa kultuurile.

Tábori kolme-nelja asemel oli Pécsis mitukümmend lauluatljeed. Õhtuti olid kontserdid, vahetult enne neid, pärast õhtusööki, ühislaulmised (Táboris lauldi ühiselt hommikul). Ühislaulmiste kavva kuulis muide ka Elgari «Land of Hope and Glory», millega seostusid meie viimase koorifestivali tippetked. Pécsis valis igaüks ise, mida kuulata. Igal õhtul käisin kontserdil: Liszti «Kroonimississa» (dirigent Pierre

Cao), Schumanni «Faustistseenid», Leonard Bernsteini teosed, Poljanski koor, Iisraeli muusika kontsert oli sünaagoogis.

Pécs on ligi paarisaja tuhande elanikuga iidne linn mägisel alal vastu Jugoslaavia piiri. Zagrebi kaks teleprogrammi on seal lahedasti nähtavad.

Pécs tähendab vist küpsetamist, ja olimegi seal ilmselt kõige kuumemal ajal, nagu ahjus, vähemalt 30 kraadi oli iga päev. Tegelikult tuleb see nimi arvust «viis». Austria-Ungari keisririigi ajal kandis linn Fünfkircheni nime. Kirikuid ongi seal palju; kõige vägevamana kõrgub nelja torniga romaani stiilis toomkirik.

Osalt on kaevatud välja vana Rooma-aegse linna varemed, need on süvendis näha. Selle linna nimi oli Sopianae.

Mäe taga oli näha lahtisi kaevandusi — uuristatud maastik, nagu meiegi mõned alad. Umberringi oli siiski palju rohelist. Nii nagu meie oma riigis ei lõhu maastikku keegi. Pécsi lähistel leiduvat uraani, aga meile neist kaevandustest suuremat ei räägitud.»

Kas ka NSV Liidust oli koore kohale sõitnud?

«Kaks, mõlemad Moskvas — Boriss Tevlini ja Valeri Poljanski oma.»

Mitmes «Kalevala»-lugu see teil nüüd oli?

«Loen need üles. «Kalevala» 17. runo. «Laulu sild». 2 laste- või naiskoorilaulu: «Karja kojukutse», mille kirjutasin Tapiola koorile Erkki Pohjola auks, ja «Väinämöise venesõit» ungari koorile rahvusvahelise Kodály seltsi auks. Kaudselt on kõik mu läänemeresoome rahvaste ainelised teosed «Kalevalast»

ing *

kantud, kalevala-mõõduline «Isuri eepos» kõigepealt.»

Teil on muidugi huvitav seal Táboris, Viinis, Pécsis ja baskidemaal käia, aga kas poleks ka eesti rahvas mõnd IFCMi suurüritust väärt?

«Midagi loota on. Peaassambleel otsustati IFCMi 2. ülemaailmse sümposiooni koht. Kandidaate oli 4 (pingereas): Vancouver, Stockholm, Moskva ja Tel Aviv.

Moskva ettepanek tundus enneaegne — astuti ju alles liikmeks. Kui pidada silmas rahvusvahelisi suhteid, polnud eriti arvestatav ka Tel Avivi ettepanek. Vancouver esitas punktuaalselt väljatöötatud programmi, eelarve kaasa arvatud. Võis arvata, et Vancouver on tõsisem pretendent.

Valiti Stockholm. Stockholm ettepanek sisaldas ka Tallinna külastust: sümposiooni lõppedes sõidab umbes 1000 inimest laevadel päevaks Tallinna, edasi Helsingisse rahvusvahelise muusikaharidusühingu ISME kongressi avamas.

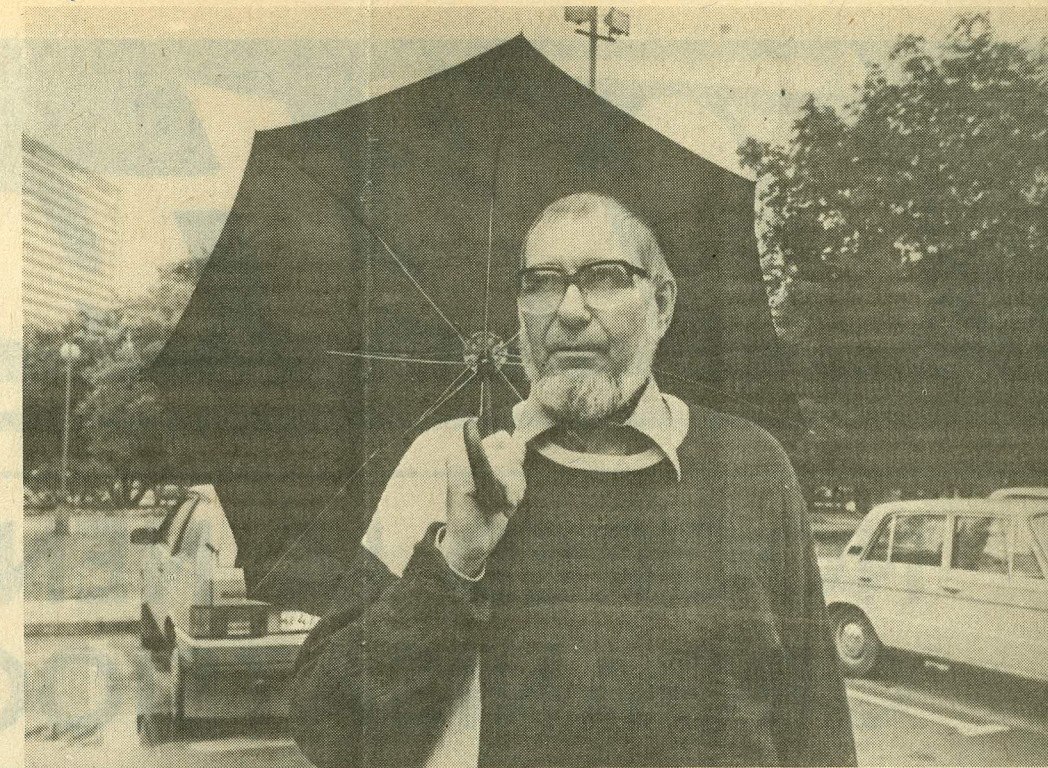
Lõpuks, kui oli selge, et Moskval veel lootust pole, toetas Stockholm kandidatuuri ka Vladimir Minin. Stockholmisoodsa häälestuse oli loonud veel see, et vahetult enne sümposioonipaiga otsustamist oli Rootsi koorilaulu esimene mees Eric Ericson valitud IFCMi aupresidendiks.

Meie oma koorirahvaga oleme mõelnud, et IFCMi sümposiooni puhuks võiksime ju pidada oma laulupeo mitte juulis, vaid augustis (sümposioon on 10. augusti paiku). (Võib-olla on senine juulialguse aeg olnud seotud suurelt jaolt ka sellega, et tähtsad võimukandidaadid on tahtnud pärast pidu puhkusele minna.)

Meie rahvusvahelisel koorifestivalil «Tallinn 88» viibisid ka IFCMi peasekretär Claude Tagger, Rootsi Kooriühingu esimees Christian Ljuggren, Ungari Kooride Nõukogu esimees (Pécsi ürituse peakorraldaja) dr. Jósef Tóthpál, Soome Kooriühingu «Sulasol» tegevjuht Markku Kilpiö ja paljud teised. Võib ütelda, et 1990. aasta sümposiooni asjus pidas IFCMi vähendatud peaassamblee Tallinnas meie Kooriühingu presiidiumiga nõu.»

Mullu oli juttu, et sotsialismimaad saavad ehk tasuda IFCMi liikmemaksu Ungari valuutas, kuna dollareid meie koorirahval pole.

«Nüüd leiti, et iga maa võiks avada arve oma valuutas. Hoiaksime raha talletel ja käiku läheks see nendel

IFCMi üritustel, mis NSV Liidus tulevikus peetakse.

IFCM pole küll rikas organisatsioon, kuid rahast seal numbrit ei tehta. IFCM tegevuseb rahuliikumise, koorilaulu kommunikatiivse kande- pinna laiendamise heaks. Ida-Euroopa maadest on nüüd peaaegu kõik IFCMiga liitunud.

Laulunädala «EUROPA CANTAT» kõrvale tahetakse samasugust Ameerika mandril: «AMERICA CANTAT». USA kooriliikumist toetavad tugevalt metseenid. Kavatakse rajada kaks maailma kooriliikumise rahvusvahelist keskust: Namur (Belgia) ja Lawton (USA, Oklahoma osariik).»

Kas teil Ungaris ka Heliloojate Liitu asja oli?

«Heliloojate Liit oli mu võõrustajaid. Läksin sinna NSVL Heliloojate Liidu poolse koostöösooviga. See pole esimene kord, kui eesti helilooja Ungariga suhteid klaarib. Pärast 1956. aastat tuli kellelegi Moskvas meelde, et Villem Reiman on Kodály juures õppinud; siis saadeti tema.

Nüüd vahepeal olid suhted taas madalseisu jõudnud. Ungarlased enam ei ilmutanudki NSVL Heliloojate Liidu vastu huvi, sest nad olid teinud järelduse, et meie riigi poolt on koostöö formaalne — muusikaürituste Ungarisse lähetati mitte neid, keda oleks oodatud, vaid rohkem «kaubareisijaid». NSVL Heliloojate Liit tahaks koostöökohtumised taastada ja on seda meelt, et alustada võiks Eestist. Ungarlased pole vastu. Edasine oleneb vist Eesti Heliloojate Liidust.»

Olite eestlajaks Pécsis. Rääkige ka, kuidas seda suvel 1988 Eestis olite.

«Oma eestlajakarjääri alustasin märtsis 1972 koorijuhitide ees. Veidi enne olin suhelnud «Leegajuse» ja «Leigaritega».

Olen rõõmuga märganud, et see, millest ma rääkisin umbes 15 aasta eest Rein Ran- napile, teostub nüüd Alo Mat- tiiseni lauludes. Beat, rocki- rütmid on orgaaniline pinnas, kuhu regilaulu istutada. See mõte on jõudnud ringiga meie uutesse isamaalaulu- desse (pean silmas «Kauni- maid laule» ja «Isamaa ilu hoieldes»). Jah, mida teeb nüüd isamaalauludes Ivo Lin- na, seda püüdsin mina (ilma rockita) 16 aasta eest: rah- vast kaasa laulma panna.

10. aasta eest kirjutasin 1980. aasta laulupeoks pro- loogi, millega koorid laulu- lavale tuleksid. Seegi pidi olema eestlajatega. Aga mu kavatus, mida peeti nalja- tembuks, maeti maha. Nüüd leiti mõte üles, käiku läheb see 1990. aasta peol. Koosta- me Ülo Tedrega uue teksti.

Laulma on mind palutud siia ja sinna, aga ma oskan ka ära viilida. Ise arvan, et mul puudub vastav närvika- va, eelsoodumus rahvaga su- helda. Ainult laste ees esine- misest pole ma kunagi ära öelnud.

Tegin kaasa koorifestivali show Lauluväljakul, aga see oli siiski rahvusvaheline selts- kond.

Saaremaa meestelaulupäe- vast ära ütelda ei tahtnud: avatsermooniasse oli regilaul ilusasti sisse planeeritud. Proovis läks kõik hästi, aga peo alates hoidsin end diri- gendipukis krampis, et mitte ümber kukkuda, ja laulsin mis jõudsin. Pukk oli vahe- peal kaldu nihkunud! Nii see lavapraktika tuleb.

Kui kõik südamelaulud olid lauldud, meestepidu lõppemisel, vaatasin, et Kuno Areng näib ähmi täis ja õnnetu — ei tea, kuidas pidu ära lõpetada. Mina: «Kuule, ma lähen ja laulan lahkumislaulu ka!» Asi laabuski, puhkpillimarssi ei läinud vaja.

Ei saanud ma ära öelda paarile kodukihekkonna kut- sele.

Olen pärit Kuusalust. Käi- sin Kuusalu kolhoosi jaani- kul.

Kolga kool oli mu isa kool ja Kolga koolil oli juubel. Kingituseks viisin isa alg- klasside koolitunnistuste koo- piad. Juubeliks peeti 4. juu- nil «Kolga karapit» (karap on simman). Tegin nelle sega- kooriseade «Kolga karap»: «Kolga mõisas Kuussalus, seal see karap kargab...» Alg- selt oli see rahvatantsumo- tiiv.

Mu isa oli Vigalas köster. Kunagine köstrikooolituba oma pahkliku põrandaga oli mi- nu lapsepõlves alles. Seal oli Laikmaagi õppinud. Kivi-Vi- galasse on mu vanemad mae- tud... Laulsin nüüd seal ühe «Sink-sale-pro».

Mu viimane laulmine oli Ensti Pohjolale. Ta juhib Soome vanimat koori, mis oli «Raua needmise» ja «Ingeri- maa õhtute» esmaettekandja Soomes. Ta sai nüüd 60aasta- seks. Juubelit peeti koorirah- va laevasõidul Tallinna ja ta- gasi. Siin oli pidulik lõuna- söök, millest ka kümme-kond tallinlast osa sai. See oli 1. oktoobril, kui meie Rahvarin- ne kongressi pidas. Mina võt- sin kell 12 «Olümpias» eest- lauljana «Kalevala» üles.»

HELLE KULO

Kalju Suure foto